

QUTFIDDIN DEXKANOV,
O'zR FA Alisher Navoiy nomidagi
Davlat adabiyoti muzeyi tayanch doktoranti

KULLIYOTNING O'RGANILISHI VA DAM FONDIDAGI KULLIYOT QO'LYOZMALARI HAQIDA

Annotatsiya: Maqolada kulliyotchilik an'anasining shakllanishi, uning genezisi va tadriji, kulliyotlarning turlari: to'liq va to'liqsiz kulliyotlar, kulliyotlarning kajkul, majmua, bayoz, tazkira, devon kabi boshqa adabiy asarlardan integratsion va differensial jihatlar, Sharq matnshunosligi va adabiy manbashunosligida kulliyotlarning tutgan o'rni, ularning mumtoz adabiyot vakillari ijodini yoritishda tutgan ahamiyati qo'lyozma va toshbosma kulliyotlarning ilmiy tavsifi kabi masalalar muhokama etilgan. Zaruriy o'rinlarga sharh va izohlar berilgan.

Kalit so'zlar: kulliyot, kajkul, majmua, bayoz, tazkira, devon, genezis, tadrij.

Annotation: In this article, the formation of the tradition of kulliyat, its genesis and development, types of kulliyat: complete and incomplete kulliyat, integrated and differential aspects of kulliyat from other literary works such as kajkul, majmua, bayoz, tazkira, devan, Eastern textology and literary issues such as the role of collections in source studies, their importance in illuminating the work of representatives of classical literature, scientific description of manuscripts and lithographic collections were discussed. Comments and comments are given in the necessary places.

Key words: kulliyat, kajkul, majmua, bayaz, tazkira, devan, genesis, tadrij.

Kulliyot manba sifatida asarlar jamlanmasidan iborat kitob hisoblanadi.

Kulliyot shoirlarning ijodiy salohiyat mezonini belgilovchi adabiy manba sanaladi. Sharq adabiyotida sanoqli ijodkorlarga kulliyot tuzganlar.

Kulliyot – shoir yoki adib asarlarining bir muqovaga olingan yaxlit, mukammal to'plam. Sharq kitobchiligidagi kulliyot tuzish XIII asrdan an'ana bo'la boshladi. Kulliyotlar, ko'pincha, mualliflarning o'zlari tomonidan tuzilgan. Ba'zi kulliyotlar esa, ijodkorning vafotidan keyin boshqa kishilar (ko'proq kotiblar) tomonidan tuzilgan. Jumladan, Abdurahmon Jomiy o'zi tuzgan kulliyotiga 37 asarini kiritgan. Alisher Navoiy asarlarining ham jahon qo'lyozma xazinalarida o'ndan ortiq kulliyotlari mavjud. Alisher Navoiy umrining oxrida o'z asarlarining kulliyotini tuzdi va unga faqat o'zbek tilidagi 26 asarini kiritdi. Bu kulliyot Hirotda 1496-1500-yillarda tasnif etildi. Uni ulug' xattot Darvesh Muhammad Toqiy besh yil davomida ko'chirib tamomladi. (Turkiya, Istanbul, To'pqopi saroyi kutubxonasi. Saqlanish raqami №808. hajmi 802 varoqdan iborat). Keyingi asrlarda tasnif etilgan Alisher Navoiy kulliyotlari unchalik mukammal emas. Lekin ular shoirning asosiy yirik asarlari ("Xazoyin-ul-maoniyy", "Xamsa", "Lison-ut-tayr", "Mahbub-ul-qulub")ni o'z ichiga olganligi uchun noto'liq kulliyot, deb yuritilaveradi.

Alisher Navoiy lirik merosining mukammal nashri ilk bor 1959-1960-yillarda tayyorlangan va O'zbekiston FA nashriyoti tomonidan amalga oshirilgan edi. "Xazoyin-ul-maoniyy" devonlari nashrini O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan fan arbobi, Beruniy mukofoti laureati, filologiya fanlari doktori, professor Hamid Sulaymon tayyorlagan edi. Hamid Sulaymon keyinchalik Alisher Navoiyning mo'tabar ikki kulliyotining fotonusxasini qo'lga kiritdi. Bular Alisher Navoiy kulliyotining

Istanbulda, To‘pqopi saroyi fondida (inv. № 808) saqlanayotgan nusxasi, 901-902-1495-1497 yillari xattot Darvesh Muhammad Toqiy tomonidan Hirotda ko‘chirilgan hamda Parij Milliy kutubxonasida (inv. № 316-317) saqlanayotgan, 930-933-1525-1527-yillarda kotib Ali Hijroniy tomonidan Hirotda ko‘chirilgan ikki jildlik kulliyot fotonusxalaridir. Har ikkala kulliyot kompozitsiya va mundarija jihatidan bir-biriga yaqin.

Shundan so‘ng “Xazoyin-ul-maoniy” ilmiy-tanqidiy tekstini professor Hamid Sulaymon Leningrad, Dushanba, Istanbul, Parij qo‘lyozma nusxalari asosida qayta tuzib chiqdi. Alisher Navoiy “Xazoyin-ul-maoniy” sining ushbu to‘liqnashrini o‘sha ilmiy-tanqidiy tekst hamda avvalgi nashr va yuqorida zikr etilgan to‘rt qo‘lyozmaga muqoyasa qilib chiqildi va bosmaga tayyorlandi. Birinchi nashrda turli sabablarga binoan yo‘l qo‘yilgan ayrim nuqsonlar shu ish jarayonida imkon boricha bartaraf etildi.

Kulliyot so‘zining ma’nolariga diqqat qaratsak:

1. Biror narsaning barcha juzvlarini o‘z ichiga olgan holati.
2. Yozuvchi – shoirning ko‘p asarlarini o‘z ichiga olgan to‘plam.
3. Kulliyot:
 - a) bir turdagi narsalarning to‘plami;
 - b) ash‘or – she‘rlar to‘plami;
 - c) hamma narsa; mudriki – bilag‘on, hamma narsani biluvchi;
 - d) arab. “to‘liqlik”, “bir butunlik”; “umumiy tushincha”;
 - e) bir turdagi narsa (juzv) larning to‘plami, she‘riy to‘plam;
 - f) fakultet.

Kulliyot (arab. – to‘la, butun) – 1) muayyan adibning to‘la yoki asosiy asarlari to‘plami. Kulliyot adib ijodida xarakterli ayrim janrlardagi asarlardan tuzilishi ham mumkin. Masalan, “Kulliyoti qasoyidi Xoqoniy” (“Xoqoniy qasidaları kulliyoti”). Kulliyotga shoir yoki yozuvchining hamma asarlari kiritilgan bo‘lishi ham, bo‘lmasligi ham mumkin. Navoiyning Toshkent, Sankt-Peterburg, Parij va Istanbul kutubxonalaridagi kulliyotlari mukammal emas. Ammo shoirning asosiy asarlarini o‘z ichiga olganligi uchun kulliyot deb yuritiladi.

2) O‘n ikki maqom tizimiga mansub vokal musiqa asarlari turi. She‘riy matnida nag‘malar yoki kuylar doirasi (advor an-nag‘am), o‘n ikki maqom, yigirma to‘rt sho‘ba, olti ovoza va usullar doiralari (advori zurub)ning nomlari keltirilib, ular majoziy ma’noda maqom yo‘llarining tuzilish tartibini aks ettirgan. Masalan, Kavkabiyy, Tabibiy, Mutribiy asarlarida kulliyot namunalari keltirilgan. Bu asarlar maqom va sho‘balarning ijro etilish vaqti va o‘rnini ko‘rsatib turgan.

Kulliyotlarda bir muallifning butun asarlari yoki ijod mahsulining katta bir qismi jamlangan. Kulliyotlar turkiy adabiyotda boshlab Alisher Navoiy asarlari uchun tuzilgan. Bu yumushni shoirning o‘z kotiblaridan biri Darvesh Muhammad Toqiy amalga oshirdi. U 15 yuzyillikning 90-yillarida Navoiy bilan hamkorlikda ishlab, uning kulliyotini ishlab chiqdi. Kulliyot besh yil davomida (1495-1500) kitob shaklida yakunlangan. Navoiy hayotligi chog‘ida o‘z nazorati ostida tuzilgan ushbu kulliyotga turkiy tildagi deyarli barcha asarlari (“Mahbubu-ul-qulub” dan tashqari) jamlangan edi. Qo‘lyozma kitob hozir Istanbuldagi To‘pqopi – Revan kutubxonasidagi (808) saqlanmoqda.

Navoiy asarlari bo‘yicha keyingi yuzyilliklarda ham ko‘plab kulliyotlar tuzilgan. O‘zbek matnshunosligida bu an‘ana 20 yuzyillikning boshlariga qadar davom etdi. Hozirgi kezda qo‘lyozma fondlarida mutafakkir asarlarining turli davrlarda tuzilgan kulliyotlarini uchratish mumkin. Ularga kiritilgan asarlarning soni ham har xil; to‘plamning tarkibi uni tuzgan kotib yoki buyurtmachining xohishi, davr ehtiyojidan kelib chiqib belgilangan.

Birini 1824-1830-yillarda kotib Abdurahim ibn Muhammad Fozil Qoshg‘ariy tuzib ko‘chirgan. Ushbu kitob hozir O‘zR FA Sharqshunoslik institutining H. Sulaymonov fondida (316– ko‘rsatkichli

qo'lyozma) saqlanmoqda. Ushbu nodir, ajoyib bezakli qo'lyozmaga Navoiyning o'n olti asari kiritilgan. Mazkur fondga Navoiyning turli davrlarda ko'chirilgan yana to'rtta kulliyoti bor (526, 2589, 163, 1248 – ko'rsatkichli qo'lyozmalar. Ularning tavsifiga qarang: Hakimov 1983 17-39).

Kulliyot (arab. jam, hammasi) – biror ijodkorning barcha asarlari jamlangan majmua. Kulliyotning o'ziga xos xususiyati shundan iboratki, barcha asarlar (nasr, nazm va h.) bir muqova ichida bo'lishi lozim. Masalan, Navoiy kulliyotining Istanbul (1496-1497) nusxasi tarkibi quyidagicha:

1. Munojot. 2. Debocha. 3. Arbain. 4. Siroj-ul-mustaqimin. 5. Nazm-ul-javohir. 6. Lison-ut-ayr. 7. Nasoyim-ul-muhabbat. 8. Hayrat-ul-abror. 9. Layli va Majnun. 10. Farhod va Shirin. 11. Saba'i sayyor. 12. Saddi Iskandariy. 13. G'aroyib-us-sig'ar. 14. Navodur-ush-shabob. 15. Badoye'-ul-vasat. 16. Favoyid-ul-kibar. 17. Majolis-un-nafois. 18. Tarixi anbiyo va hukamo. 19. Tarixi mulki ajam. 20. Holoti Sayyid Hasan. 21. Holoti Pahlavon (Muhammad). 22. Vaqfiya. 23. Mezon-ul-avzon. 24. Xamsat-ul-mutahayyirin. 25. Muhokamat-ul-lug'atayn. 26. Munshaot.

Yuqoridagilardan kelib chiqib shunday xulosaga kelishimiz mumkin:

– kulliyot arab tilidan olingan so'z bo'lib barchasi, hammasi, butuni degan ma'nolarni anglatishi;

– kulliyot bir yozuvchi yoki shoirning butun umri davomida qilgan ijodini birlashtirib bir muqova ostiga joylanishi;

– bir turdagi bir nechta asarlarni bir muqova ostiga olishi; (majmua' singari. Faqat, majmua' kichik janrlardan iborat bo'lib, parcha va qismlarni o'z ichiga oladi)

– zamonaviy adabiyotshunosligimizda bir shoirning bir turdagi asarlari jamlangan to'plamlar ham kulliyot deyiladi.

Alisher Navoiy nomidagi Davlat adabiyot muzeyi qo'lyozmalar fondida saqlanayotgan kulliyotlar

Sa'diy Sheroziy kulliyoti №1

Ushbu qo'lyozma shaklan juda chiroyli ishlangan bo'lib uni Sharq qo'lyozma manbalarining durdonalaridan desak mubolag'a bo'lmaydi. Muqovasi charmdan ishlangan, chetlariga mayda gullar naqshi tushirilgan, oltin suvi bilan zarhallangan, o'rtada katta va uning tepa va pastki qismlarda shu naqshning kichik holatida o'yib ishlangan naqshinkordir. Uning ichki tarafida jadval joylangan bo'lib, u 4 bo'limdan iborat har bir bo'limi o'ziga xos gullar bilan bezatilgan va tilla suvi yuritilgan. Asarning boshlanish qismida 17 varoq bo'sh Qo'qon qog'ozi keyinchalik kitob ta'mirlangan vaqtida kiritilgani yaqqol ko'rinib turadi. Matnning o'zi Samarqand qog'oziga qora va qizil siyoh bilan nasta'lig' xatida juda yaxshi ko'chirilgan. Yirik asarlarning boshlanishida oltin suvi, qora va ko'k ranglar bilan asar nomlari o'rtasiga bitilgan juda chiroyli lavhalar bor. Har asar boshlangan birinchi sahifa zarhal va turli ranglar bilan bezalgan bezaklarga ega.

Qo'lyozmada matn joylanishi: har bir sahifada turli ranglar bilan 2 bo'limli jadval chizilgan bo'lib, u 9x17sm. (6,5x17, 2,5x17)dir. Uning katta qismiga matn 18 qator to'g'ri qilib va kichik qismiga esa, 12 qator qiyg'ochlatib ko'chirilgan. Keyinchalik qo'yilgan bo'lsa kerak, qora tush bilan A sahifalarning tepa chap burchagida arab raqami bilan sahifalangan va B sahifaning so'ngida ham poygirlar uzliksiz qayd etib borilgan.

Qo'lyozma muallifning quyidagi asarlaridan iborat:

1. ديباچه "Debocha" (1a – 41a).

Asar 1 b sahifasidan kulliyotning birinchi asari bo'lmish debocha chiroyli unvon ichida ديباچه کليات شيخ سعدي شرازي "debocha kulliyoti Shayx Sa'diy" sarlavha bilan boshlanadi.

Matn boshlanishi:

صلوات بعد...

ازشهاد اتفاق این بنده نحیف و اضعف خلق الله و اجوی بهم: Asarning 2a sahifasining chap xoshiyasida: shunday duo mazmunidagi gap kiritilgan. 2b sahifasining tepa qismida degan neچ کتاب و رسال کرده بود شانزده کتاب, 3a sahifasida chap xoshiasida 3 misra kiritma kiritilgan bo‘lib, (yozilgan risola bo‘lib 16 kitob va risola bo‘ldi) ma’nosidan anglashiladiki, qilingan kito-batga sharh; 2) asosiy matn ichida tushub qolgan joyini kiritilgan arab raqami bilan raqamlangan xat ustlubiga qaraladigan bo‘lsa, bu kotibning o‘zi tomonidan bitilganligi bilinib turadi. 6b sahifaning quyi chap tomonida kichik jadval ichidagi oxirgi ikki misra boshlanishi qo‘lyozma shikaŧlanishi oqibatida yo‘qolgan. Shundan so‘ng 10a sahifaning so‘ngiga qadar unda-bunda bir qizilda bitilgan bayt yoki nazm so‘zlari uchramasa bir xilda terib yozilavergan. Bu sahifaso‘ngi, katta jadval oxi-rida birinchi majlis tugaganligi va ikkinchi majlis boshlanganligi haqida ma’lumot berilgan. قال الله shunday vaختم لنا الولاية محمد عليه السلام خاتم النبيين ورسول بالعالمين 16 b sahifaning o‘rtasida ikkinchi majlis huddu shu kalimalar bilan boshlangan. Va bu majlisning tugallanishi 16 b sahifaning o‘rtasida ibora bilan yakunlangan. Xuddi shu yerdan uchinchii majlis boshlanadi boshlanishi: قال رسول الله... shu yo‘sinda davom 41 a sahifagacha davom etadi. Ushbu sahifada to‘liqsiz kolofon berilgan bo‘lib unda na bir makonga va na bir zamonga ishora bor.

2. “Guliston” (41b–110a). گلستان

41 b sahifada sharqona unvon ichida sarlavhasi bilan “Guliston” asari boshlanadi. Asarning birinchi sahifasi ikki ustun 12 qator qilib bitilgan ikkinchi sahifadan qatorlar soni 18 tani tashkil etadi. Asar boshlanishi: 46a sahifa-ning oxirrog‘ida شش بود حوالت با خدا نردیم و رفتیم در سیرت بادشاه مان در اخلاق درویشان مرا ششصاد وبنجاه و شش بود حوالت با خدا نردیم و رفتیم در سیرت بادشاه مان در اخلاق درویشان مرا shundan so‘ng qisqacha asar fihrishti keltirilgan. Bunga ko‘ra sakkiz bobdan iborat ekanligi aniq bo‘ladi. Birinchi bobi suhbat 49 ta hikoyat kiritilgan. Ikkinchi bob dar axloqi darveshon, 41 hikoyat. 3-dar fazilati qanoat, 31 ta hikoyat 4-dar favoidi xomush, 14 hikoyat 5-dar ishq javoniy, 19 ta hikoyat 6-dar dofi piyr, 8 ta hikoyat 7-dar ...tarbiyat, 20 ta hikoyat 8– dar odobi suhbat, 52 ta hikmat. 110 a sahifadagi kalafonda asar ko‘chirilgan sana haqida quyida arabcha va forsha ma’lumotlar keltiriladi:

تممت الكتاب كلستان بعون الله الملك المنان تمام شود کتاب كلستان شيخ سعدي فارسي رحمة الله عليه در تاريخ غره Deb tamomlaydi. (Malik Mannon bo‘lgan Alloh madadi bilan “Guliston” kitobini (Ko‘chirishni) tamom qildim (tugatdim)). ushbu iboraga e’ti-bor beradigan bo‘lsak, odatda, so‘zi bilan emas, balki sharazi so‘zi ishlatilar edi. Bu yerda nimagadir kotib so‘zidan foydalanmoqda. Hijriy 1046-yil milodiy 1636-yilga to‘g‘ri kelmoqda.

Qo‘lyozma tarkibidagi katta asarlardan uchinchisi bu “Bo‘ston” 110 b sahifadan chiroyli un-von ichida: deb, asar nomi kiritilgan va asar boshlangan. Asar-ning boshlanishi deb, endi matn birinchi sahifada uch ustun 12 qator qilib berilgan. Asarning ikkinchi sahifasidan uch ustun 18 qator tarzida davom ettirilgan. Asarning 3 a sahifasi qo‘lyozma kitobning 112 a sahifasida qizil to‘sh bilan النبي في نعت النبي 3 a sahifasi qo‘lyozma kitobning 112 a sahifasida qizil to‘sh bilan النبي deb boshlanuvchi na’t berilgan. Ushbu sahifada beshta qolib ketgan jumlar siyohiga qaraganda sahifalovchi tomonidan kiritilgan. Ya’ni sahifa raqamlari va ushbu betdagi kiritilgan kiritmalar siyohi bir xildir. Shu sahifaning b qismida kitobning yozilishi sababi haqida gap yuritiladi: keyingi sahifa so‘ngida o‘z davrida yashab Sheroz o‘lkalarini boshqargan Podshohlardan birining madhini qalamga oladi: در مدح بادشاه ابو نصر سعد بن زكي وسلام.

114 a sahifa ostki qismida Podshohzoda Otabek kuvriy haqidagi madhi boshlanadi. Shu sa-hifaning b qismi oxrida birinchi bob boshlanadi. Bu bobda Jahon shohining odilligi va olgan tad-birlari haqida yozuvchi o‘z mulohazalarini kiritadi. Muallif o‘z fikrlarini isbotlash uchun ushbu

bo'limda to'rt hikoya kiritadi. 116 a sahifada, matn qiyg'ochlab kiritilgan qatorda Mulozimlarni ko'nglini ko'tarish haqidagi gaplar sarlavha qilib olingan bo'lim boshlanadi. Bu bo'limda ham fikrlar to'rt hikoyat bilan dalillanadi. Ammo oldingi bo'limdan harqli o'laroq bundagi hikoyalar hajm jihatidan ancha kattadir. 123 a sahifa Darvish A'bir va podshohi zolim hikoyasi. 124a yomon ovozli artist haqidagi hikoyati keltirilgan. Shu sahifaning b qismida Odillik va uning samaralari haqidagi bo'lim bo'lib, 135 b sahifadan ikkinchi bob boshlanadi. Bu bobda ehsonning foydalari haqida gap yuritiladi. Bu bob o'z ichiga 34 hikoyatni olib, unda....136a sahifadan 146b sahifagacha... uchunchi bob 146b sahifadan boshlanib 154 b sahifagacha davom etgan va ushbu oraliqda matnda bo'yalgan va xoshiyasiga kiritma tariqasida kiritilgan so'zlar va jumalar yo'q bo'lib o'z ichiga 36 hikoyat ni qamrab olgan. 146 b so'ngidan 4 bob shohlar tavoze'lik bobi deb boshlangan va bu bob 165 b sahifasiga qadar davom etgan va o'z ichiga 31 hikoyatni kiritgan...165 b sahifadan beshinchi bob boshlangan bo'lib, bu bob nomi rizo va tavakkal bu bobdan 16 hikoyat joy olgan. 170 a sahifada to'gagan. 170 b sahifadan 6 bob boshlanib, bu bob nomi qanoatdir. Bu bob 15 hikoyatni o'z ichiga olgan. 176 a sahifada tamomlangan. 176 a sahifadan 7 bob boshlanib, bu bobda tarbiyaning tasiri haqida gap borgan va 183 a sahifasigacha davom etgan bo'lib, u o'z ichiga 31 hikoyani olgan. 183 b sahifadan 8 bob Shukr haqida bo'lib u o'z ichiga 16 hikoyatni olgan bo'lib 190 a sahifagacha davom etgan. 190 a sahifadan 9 bob boshlangan bo'lib faqat u oldingilardek qizil tush bilan emas, qora siyoh bilan xoshiyasiga kiritib qo'yilgan. Aftidan kotibning etibori-dan chetda qolganga o'xshaydi. Bu bo tavba haqida bo'lib o'z ichiga 28 hikoyatni olgan va 197 b sahifagacha davom etgan. 197 b sahifadan 10 bob boshlanib, bu bob kitobning boshlanishi va yakunlanishi haqidagi bob. 1049-yil "Guliston" kitobini ko'chirishni tamomladim. Shayx Sa'diy qalamiga mansub. Mannon sifatli Alloh inoyati bilan. Shu mazmundagi gapni ham fors tilida ham arab tilida aks ettirgan quyida uning arabiy va forsiysini berib o'tamiz.

3. "Bo'ston" (110b–200a).

.... an'anaviy tarzda davom etgan holda ushbu sahifadan boshlab matn ustunlari 3 tani tashkil qila boshlagan bunga sabab oldingi asarlarimiz nasriy yo'l bilan bitilgan bo'lsa bundan keyingi asarlar nazmiy asarlardir.

4. "Qasoidi forsiy" (200b – 236a).

5. "Al-tarji" (236b – 241a).

6. "Kitobi tayyibot" (241b – 325a).

7. "Kitob ul-marosiy" (325b – 330a).

8. "Kitob ul-mullaot" (330b – 335a).

9. "Kitobi badoyi" (335b–336a).

10. "Kitobi xavotim" (336b – 380a).

11. "Kitobi g'azaliyoti qadim" (380b – 387b). 36 ta g'azal

12. "Sohibati Shayx Sa'diy" (387b – 414b).

13. "Kitobi muzohikot" (414b – 421b).

14. "Hazliyt" (421b – 443a). 82 ta

"Kulliyot" bir necha katta qismdan iborat ekanligini aytgan edik. Unga "Shash risola" (Olti risola), "Guliston", "Bo'ston", "Qasoidi arabiy", "Qasoidi forsiy", "G'azaliyoti qadim" devoni, "toyyibot", "Badoye", "Havotim", "Sohibiyya", "Masnaviyyot", "Qitaaot" "Mulammoot", "Muf-radot" (Fardlar) va boshqa bir qancha asarlar kirgan.

Ko'chirilgan sanasi 1048/1638-yil. Kotibi – عبد المذنب سعيد بن Abdul Muznab Sa'id bin Ahmad.

Qora va qizil siyoh bilan juda yaxshi ko'chirilgan qo'lyozma. Yirik asarlarning boshlanishida oltin suvi, qora va ko'k ranglar bilan asar nomlari o'rtasiga bitilgan juda chiroyli lavhalar bor. Har asar boshlangan birinchi sahifa zarhal va turli ranglar bilan chizilgan bezaklarga ega.

Qo'lyozma chiroyli, mayda nasta'liq xati bilan sahifalarga qiyalatib bir ustun shaklida bitilab, atrofi zarhal va ko'k rangli jadval bilan o'rilgan. Arabcha sonlar bilan raqamlangan. Boshi va oxirida bir necha bo'sh varaq bor. So'nggi 443 sahifada kolofon matni, kitob sohibining muhri bor.

Muqovasi qizil rangli charmdan, oltindan o'yib ishlangan naqshlari bor. 443 varaq; O'lchami: 16x26,5 sm.

Sa'diy xilma-xil janrlarda yozilgan juda ko'p asarlarning muallifidir. Uning "Kulliyot"i janrlar bo'yicha 19 bo'limdan iborat bo'lib, unda prozaik va poetik asarlar to'plangandir. "Kulliyot" shoir o'limidan 37 yil keyin Ali bilan Ahmad binni Abubakr Besutun degan kishi tomonidan jamlangan.

"Kulliyot" boshlanishida to'plovchi buni ko'pchilikning talabiga binoan bajarganligini qayd qiladi. Bu ish 720 hijriy yilda, ya'ni Sa'diy vafotidan 30 yilga yaqin vaqt o'tgandan keyingina amalga oshirildi. Ammo juda ko'p asarlarini o'z ichiga olgan bu to'plamdan biror g'azalning matla'ini bilmay turib, devondan qidirib topish qiyin bo'lgan, buni nazarda tutib, Besutun oradan 7-8 yil o'tgach "Kulliyot"ni yana boshqatdan tuzib, undagi g'azal va mayda she'larning radifi yoki qofiyasiga charab alfavit tartibida joylashtirib chiqdi.

Fors-tojik adabiyoti tarixida Sa'diyning mavqei juda baland. U birinchi bo'lib g'azal formasi-ni mustaqil janr darajasiga ko'tardi. Uning "Kulliyot"iga 4 devon (g'azallar to'plami) kiritilgan.

"Kulliyot"ga kiritilgan badiiy asarlar ichida eng mashhurlari 1257-yilda yozilgan "Bo'ston" va 1258-yilda yozilgan "Guliston" bo'lib, bular jahon adabiyoti durdonalari orasida o'ziga munosib o'rinni egallagan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Лухачев Д.С. Текстология. Краткий очерк. М. – Л., 1964.
2. Рейсер С.А. Основы текстологии. Ленинград, Просвещение, 1978.
3. Habibullayev A. Matnshunoslik. O'quv qo'llanma. – T., 2000.
4. Erkinov A.S. Matnshunoslikka kirish. – T., 1997.
5. Sirojiddinov Sh., Umarova S. O'zbek matnshunosligi qirralari. – T.: Akademnashr, 2015.
6. Murodov A. O'rta Osiyo xattotlik san'ati tarixidan. – T.: Fan, 1971.
7. Shamsiyev P. Matnshunoslikka oid tadqiqotlar. – T.: Fan, 1986.

